DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અહેવાલયોગ્ય

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ

ફોજદારી અપીલીય ન્યાયક્ષેત્ર

ફોજદારી અપીલ નં.૩૩૩–૩૩૪ ઓફ ૨૦૧૭

શૈલેન્દ્ર રાજદેવ પાસવાન અને અન્ય. .....અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુધ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય વિ. .....સામાવાળા (ઓ)

ચુકાદો

ન્યાયમૂર્તિ શ્રી કૃષ્ણા મુરારી,

આ અપીલ ૨૮મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૬ ના રોજ ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયની ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાંથી ઉદ્‌ભવે છે, કે જેમાં અપીલકર્તાઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૬૩, ૩૬૪, ૩૬૪–એ અને ૩૬૫ અને કલમ ૧૨૦–બી, આર્મ્સ એકટ ની કલમ ૨૧ (૧) (એ) અને ઈન્ડિયન એક્સપ્લોઝિવ એક્ટ કલમ ૩ અને ૫ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. વિભાગીય ખંડપીઠે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશને ઉલટાવતી વખતે અપીલકર્તાઓને નીચેની સજા ફટકારી છેઃ

કલમ હેઠળનો ગુનો	**સજા આપવામાં આવી**	**મૂળભૂત સજા**
આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૦૨	આજીવન કેદ + દરેકને ૩.૧૦,૦૦૦/– નો દંડ	બે મહિનાની સાદી કેદની સજા
આઈ. પી. સી ની કલમ ૩૬૩	સાત વર્ષની સખત કેદ + દરેકને ૩.૫,૦૦૦/– નો દંડ	એક મહિનાની સાદી કેદની સજા
આઈ. પી. સી ની કલમ ૩૬૪	દસ વર્ષની સખત કેદ + દરેકને ૩.૫,૦૦૦/– નો દંડ	એક મહિનાની સાદી કેદની સજા
આઈ. પી. સી ની કલમ ૩૬૪–એ	આજીવન કેદ + દરેકને ૩.૧૦,૦૦૦/– નો દંડ	એક મહિનાની સાદી કેદની સજા
આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૬૫	સાત વર્ષની સખત કેદ + દરેકને ૩.૫,૦૦૦/– નો દંડ	એક મહિનાની સાદી કેદની સજા

૨. ટુંકમાં ફરિયાદી પક્ષનો કેસ એ છે કે ૫ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૧ ના રોજ ફરિયાદી પરમહંસ મંગલ યાદવ (પીડબ્લ્યુ–૧) એ કપોદ્રા પોલીસ સ્ટેશનમાં પોલીસને જાણ કરી હતી કે તેનો સૌથી નાનો પુત્ર અર્જુન, જે લગભગ ૯ વર્ષનો હતો, જે બીજા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતો હતો, તે ૪ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૧ થી ગુમ થયો હતો. તે કમનસીબ દિવસે, ફરિયાદી નિયમિત દિનચર્યા મુજબ ૮ વાગ્યે કામ માટે નીકળી ગયા હતા અને ૨ વાગ્યે ભોજન માટે પરત ફર્યા હતા ત્યારે તેણે જોયુ કે અર્જુન ગુમ છે. ફરિયાદીએ અર્જુનને શેરીઓમાં અને નજીકમાં રહેતા સંબંધીઓને ત્યાં શોધ કરી હતી પરંતુ તે મળી શક્યો ન હતો. ફરિયાદી દ્વારા આપવામાં આવેલી આ માહિતી પોલીસ ડાયરીમાં એન્ટ્રી કરી નોંધવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ૧૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૧ ના રોજ ઔપચારિક ફરિયાદ નોંધવામાં આવી હતી. આ ફરિયાદમાં પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) એ ધ્યાન દોર્યું હતું કે શરૂઆતમાં શૈલેન્દ્ર રાજદેવ પાસવન, અપીલકર્તા/આરોપી નંબર ૧ શોધમાં જોડાયો હતો પરંતુ તે પછી તે અચાનક ગાયબ થઈ ગયો હતો. લગભગ ચાર દિવસ પછી, અપીલકર્તા નંબર ૧ એ ફરિયાદીને ફોન કર્યો હતો અને ખુલાસો કર્યો હતો કે તે વાપીમાં છે. ફરિયાદીને શંકા ગઈ અને ત્યારબાદ તેણે તેના સાળા સાધુશરણ હરિનંદન યાદવ (પીડબ્લ્યુ–૭) અને અન્ય બે સંબંધીઓ સુદર્શન અને પ્રેમચંદ યાદવને અપીલકર્તા નંબર ૧ ને પાછા લાવવા માટે વાપી મોકલ્યા. પરત ફર્યા બાદ, અપીલકર્તા નંબર ૧ એ પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) ના ઘરની નજીક લગભગ ૫૦ લોકો સમક્ષ ન્યાયેતર કબૂલાત કરી હોવાનો આક્ષેપ કરવામા આવ્યો છે. અપીલકર્તા નંબર ૧ એ કબૂલાત કરી હતી કે તેણે આરોપી નંબર ૫

રામકેવલ મુતુર યાદવ, કે જેને ફરિયાદી સામે દુશ્મનાવટ અને ફરિયાદ હતી તેના કહેવાથી અર્જુનનું અપહરણ કર્યું હતું, અપીલકર્તા નંબર ૧ એ અર્જુનને તેની સાયકલ પર બેસાડ્યો હતો અને તેને રેલવે સ્ટેશન પર લઈ ગયો હતો, જ્યાં તેને અપીલકર્તા/આરોપી નંબર ૨ અને ૩ રામ આશિષ અને શિવનાથને સોંપવામાં આવ્યો હતો.

૩. ત્યારબાદ, અપીલકર્તા નંબર ૧ શૈલેન્દ્રની ૧૪ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૧ ના રોજ પોલીસ દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

૪. કથિત ન્યાયેતર કબૂલાત પછી, ફરિયાદીએ તેના સાળા, સાધુશરણ (પીડબ્લ્યુ–૯) ને અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ ની શોધ માટે જુગેશ્વર સાથે ફરી વાપી મોકલ્યો હતો. ત્યારબાદ તેઓ વાપી ખાતે સંજયને મળ્યા હતા, જેમણે જાણ કરી હતી કે અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ તેમના ઘરે રહે છે. ત્યારબાદ જુગેશ્વરે ફરિયાદીને જાણ કરી જેણે આ માહિતી પોલીસને આપી હતી. ત્યારબાદ અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ ની પોલીસ દ્વારા સંજયના ઘરેથી ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.

૫. પોલીસનો એ કેસ છે કે ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૧ ના રોજ નગિનભાઈ કલ્યાણજી પટેલ (પીડબ્લ્યુ–૧૫) અને તેમના પુત્ર સંજય પટેલ (પીડબ્લ્યુ–૫) ને તેમના ખેતરોમાં એક પગ વિનાનો ક્ષત–વિક્ષત સડી ગયેલો મૃતદેહ મળી

આવ્યો હતો, જેમણે પછી પાંડેસરા પોલીસ સ્ટેશનને જાણ કરી હતી. તે મૃતદેહને પોસ્ટમોર્ટમ માટે સુરતની નવી સિવિલ હોસ્પિટલમાં મોકલીને શબગૃહમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

૬. પોલીસનો તે કેસ છે કે મૃતદેહ અર્જુનનો હતો અને ૧૪મી ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૧ ના રોજ ધરપકડ બાદ અપીલકર્તા નંબર ૧ એ ખુલાસો કર્યો હતો અને તે જગ્યા બતાવી હતી કે જ્યાં અર્જૂનને અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ સાથે છોડી દેવામાં આવ્યો હતો અને જ્યાં વપરાયેલી સાયકલ છોડી દેવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ પણ સંમત થયા હતા અને તે સ્થળ બતાવ્યું હતું. જ્યાં અર્જુનની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને તેના મૃતદેહનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો.

૭. તપાસ પૂર્ણ કર્યા પછી આરોપીઓ સામે આઈ.પી.સીની કલમ ૧૨૦–બી સાથે વંચાણે લીધેલ કલમ ૩૬૩, ૩૬૪, ૩૬૪–એ, ૩૬૫ અને ૩૦૨ અને આર્મ્સ એક્ટ ની કલમ ૨૧ (૧) (એ) અને ઈન્ડિયન એક્સપ્લોઝિવ્સ એક્ટ ની કલમ ૩ અને ૫ હેઠળ ગુનાઓ માટે આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા અને તેમની સામે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો હતો.

૮. આ ઘટનાનો કોઈ નજરે જોનાર સાક્ષી નથી અને ફરિયાદી પક્ષનો આખો કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે. ટ્રાયલ કોર્ટે ૧૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૬

ના ચુકાદા દ્વારા આરોપીઓને આરોપોમાંથી મુક્ત કર્યા હતા. ટ્રાયલ કોર્ટ સાથે સંકળાયેલા સંજોગો આ પ્રમાણે હતાઃ

(i) હકીકત એ છે કે અપીલકર્તા નંબર ૧ અને મૃતક મૃત્યુ પહેલાં એક સાથે જોવા મળ્યા હતા તે અત્યંત શંકાસ્પદ હતું અને તે સાબિત થયું ન હતું.

(ii) ન્યાયેતર કબૂલાત પર કોઈ આધાર રાખી શકાય નહીં.

(iii) આ કેસમાં રજૂ કરાયેલા તબીબી પુરાવા વિરોધાભાસી હતા.

(iv) મૃતદેહ મળી આવ્યા પછી જ્યારે પ્રથમ પંચનામું કરવામાં આવ્યું ત્યારે ઘટના સ્થળે કોઈ વાળ કે હાડકાં મળી આવ્યા ન હતા, પરંતુ ત્યારબાદ આરોપીએ જે જગ્યા બતાવી હતી તે જ જગ્યાએથી વાળ અને હાડકાનુ માળખું મળી આવ્યું હતું.

(v) સાયકલની માલિકીના સંદર્ભમાં કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી, જેના પર અપીલકર્તા નંબર ૧ પર મૃતકને લઈ જવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો, તે સ્થાપિત કરવા માટે કે તે તેની હતી અથવા તેણે કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી ઉધાર લીધી હતી.

(vi) અપહરણ માટે ખંડણીની માંગ પુરાવા દ્વારા સાબિત થઈ ન હતી તેથી હેતુ સ્થાપિત થયો ન હતો.

(vii) સાબિત થયેલા આ સંજોગો એકબીજા સાથે જોડાયેલા ન હતા કે જેથી સંપૂર્ણ સાંકળ રચાય જે માત્ર એક જ પરિણામ તરફ દોરી જાય એટલે કે આરોપીનો અપરાધ.

૯. કમલેશ ભગવાનભાઈ ઠાકુર (પીડબ્લ્યુ–૨૮) અને કાશીબેન છિતુભાઈ પટેલ (પીડબ્લ્યુ–૨૯) ની જુબાનીઓ પર વ્યાપકપણે આધાર રાખીને, તબીબી પુરાવાઓની વિગતોને પસંદ કરીને અને ખામીઓને છુપાવીને, છેલ્લે જોયેલી થિયરી અને ન્યાયેતર કબૂલાતને સ્થાપિત કરવા માટે, ઉચ્ચ અદાલતે નિર્દોષ જાહેર કરવાના ચુકાદાને રદ કર્યો અને અપીલકર્તાઓને દોષિત ઠેરવ્યા.પરિણામે, દોષિત ઠેરવવાને ઉપરોક્ત પુરાવાના ટકાઉપણા ના આધાર પર પડકારવામાં આવ્યો છે.

૧૦. શરૂઆતમાં, કમલેશ (પીડબ્લ્યુ–૨૮) અને કાશીબેન (પીડબ્લ્યુ–૨૯) ની જુબાનીમાં મહત્વનો વિરોધાભાસ છે. કમલેશ (પીડબ્લ્યુ–૨૮) એ જુબાની આપી છે કે તે અને ધવલ સોસાયટી માં રમી રહ્યા હતા અને અર્જુન સાયકલ ચલાવી રહ્યો હતો, જ્યારે કાશીબેને (પીડબ્લ્યુ–૨૯) એવું નિવેદન કર્યું છે કે

અર્જુન લગભગ એક જ સમયે પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) ના ઘરની છત પર હતો. વધુમાં, કાશીબેન (પીડબ્લ્યુ–૨૯) દરવાજા ની નજીક બેઠા હોવા છતાં નજીકમાં કમલેશ (પીડબ્લ્યુ–૨૮) ની હાજરી અંગે જુબાની આપી નથી. વધુ મહત્ત્વની વાત એ છે કે અપીલકર્તા નંબર ૧ અર્જુન સાથે છેલ્લે જોવા મળ્યાના સંદર્ભમાં, કમલેશ (પીડબ્લ્યુ–૨૮) એ નિવેદન આપ્યું છે કે અપીલકર્તા નંબર ૧ એ અર્જુન સાથે વાત કરી હતી, જ્યારે તેઓ વિડિયો ગેમની દુકાન તરફ જઈ રહ્યા હતા; બીજી તરફ કાશીબેન (પીડબ્લ્યુ–૨૯) એ નિવેદન આપ્યું છે કે અપીલકર્તા નંબર ૧ પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) ના ઘરની છત પર ગયો હતો જ્યાં અર્જુન પણ હાજર હતો અને તે બંને નીચે આવી ગયા હતા. જો સ્પષ્ટ રીતે અસ્વીકાર્ય ન હોય તો પણ કાશીબેન (પીડબ્લ્યુ–૨૯) દ્વારા અર્જુનના અપહરણ વિશેની વાર્તા વધુ વિવાદાસ્પદ છે કારણ કે ફરિયાદીનું ઘર–પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧), કાશીબેન (પીડબ્લ્યુ–૨૯) ના નિવાસસ્થાનથી કેટલાક અંતરે (પાંચ ઘરો સિવાય) સ્થિત છે. કમલેશ (પીડબ્લ્યુ–૨૮) અને કાશીબેન (પીડબ્લ્યુ–૨૯) ના પુરાવા પણ અસ્થિર બની જાય છે કારણ કે તેઓ બંને જાણતા હતા કે અર્જુન ૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૧ થી ગુમ હતો, પરંતુ ફરિયાદકર્તાના નિવાસસ્થાનની નજીક રહેતા હોવા છતાં અને અર્જુનના ગુમ થયા પછી તેની તીવ્ર શોધની જાણ હોવા છતાં તેમણે પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) અથવા પોલીસને અપીલકર્તા નંબર ૧ ની હાજરી અને વર્તનની જાણ કરી ન હતી. આ તેમની જુબાનીને અવિશ્વસનીય બનાવે છે. આમ, લાસ્ટ સીનનો સિદ્ધાંત નિષ્ફળ જાય છે અને તેને નબળા અને અવિશ્વસનીય પુરાવા તરીકે નકારી કાઢવામાં આવે છે.

૧૧. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, એક પગ ગુમ થયેલો સડી ગયેલો મૃતદેહ ૧૩ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૧ ના રોજ નગિનભાઈ પટેલ (પીડબ્લ્યુ–૧૫) અને સંજય પટેલ (પીડબ્લ્યુ–૫) ના કૃષિ ખેતરમાંથી મળી આવ્યો હતો, જે અપીલકર્તા નંબર ૧ ની ધરપકડના એક દિવસ પહેલા છે. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કેસ એ છે કે મૃતદેહ અર્જુનનો હતો. જો કે, ફરિયાદી અને પિતા પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) એ જુબાની આપી નથી કે તેણે કૃષિ ખેતરમાં મળેલા મૃતદેહની ઓળખ અર્જુનની હોવાનું જણાવ્યું હતું. પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) ની જુબાની આ પાસા પર સંપૂર્ણપણે મૌન છે. ઇન્સ્પેક્ટર મુનવરખાન (પીડબ્લ્યુ–૨૪) એ જુબાની આપી છે કે પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) એ મૃતદેહની ઓળખ કરી હતી, પરંતુ આનું કોઈ પરિણામ નહીં આવે કારણ કે પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) એ તેની અદાલતી જુબાનીમાં આવી કોઈ ઓળખ વિશે વાત કરી નથી. મુનવરખાન (પીડબ્લ્યુ–૨૪) એ તેમના દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલા કોઈપણ ઓળખ યાદીનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. ગણેશભાઈ (પીડબ્લ્યુ–૧૭) દ્વારા મૃતદેહની રિકવરી પર પંચનામામાં સાક્ષીની જુબાની દર્શાવે છે કે શરીર સડી ગયું હતું અને તેમાં નાની ઇયળો પડી ગઇ હતી. પાંડેસરા પોલીસ સ્ટેશનમાં તપાસ અધિકારી તરીકે કામ કરતા માનસિંહભાઈ વલવાઈ (પીડબ્લ્યુ–૨૦) એ જુબાની આપી છે કે નગ્ન શરીર કાળું થઈ ગયું હતું અને ફૂલી ગયું હતું, બાહ્ય ત્વચા સડી ગઈ હતી અને જમણા પગના ઘૂંટણથી પંજા સુધી અસ્થિ દેખાતું હતું. ડૉ. પ્રવીણભાઈ કાલિદાસ પટેલ (પીડબ્લ્યુ–૨૭) દ્વારા "એક્સ–૮૮" તરીકે ચિહ્નિત થયેલ પોસ્ટમોર્ટમ

રિપોર્ટ દ્વારા વધુ શંકા ઊભી થાય છે, જેમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે રિગોર મોર્ટિસ અને પી.એમ. લિવિડિટી વિતી ચૂકી હતી અને મૃત્યુ પોસ્ટમોર્ટમના ૩૬ થી ૪૮ કલાક પહેલા થયું હતું. મૃતકની લઘુતમ ઉંમર લગભગ ૧૬ વર્ષની નોંધવામાં આવી હતી. બીજી તરફ અર્જુન ૯ વર્ષનો હતો. પોલીસ પ્રમાણે માનવ શરીરના હાડકાં એટલે કે ટિબિયા અને ફાઇબુલા કૃષિ ફાર્મમાં મળી આવ્યા હતા અને તબીબી તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા જે ડૉ. મોહમ્મદ કુરેશી (પીડબ્લ્યુ–૨૫) દ્વારા હાથ ધરવામાં આવી હતા. ડૉ. મોહમ્મદ કુરેશી (પીડબ્લ્યુ–25) એ જણાવ્યું છે કે હાડકાં વિઘટનના સમાન તબક્કામાં હતા, જો કે તેમની ઉલટતપાસમાં, તેઓ ચોક્કસ ઉંમર જણાવી શક્યા ન હતા, તેમ છતાં તેમનો અભિપ્રાય હતો કે હાડકાં ૧૬ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિના હતા. તેમણે એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે એફ.એસ.એલ અહેવાલમાંથી હાડકાનો કોઈ રંગસૂત્ર અભિપ્રાય પ્રાપ્ત થયો ન હતો અને તેથી તે કહી શકાતું નથી કે હાડકાં પુરુષ ના હતા કે સ્ત્રીના હતા. ડી.એન.એ ટેસ્ટ પણ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, ફરિયાદી પક્ષનું નિવેદન ટકી શકતું નથી અને અર્જુનના મૃતદેહની રિકવરીને અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ખુલાસા નિવેદનોને આભારી ન ગણી શકાય.

૧૨. આમ ફરિયાદ પક્ષનો આખો કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત છે. તે સારી રીતે પ્રસ્થાપિત છે કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત કેસમાં, કાયદો બે ગણી જરૂરીયાતોની ધારણા કરે છેઃ–

(૧) આરોપીના અપરાધને સ્થાપિત કરવા માટે જરૂરી સંજોગોની સાંકળમાં દરેક કડી ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા વાજબી શંકાથી પર સ્થાપિત થવી જોઈએ.

(૨) તમામ સંજોગો સુસંગત હોવા જોઈએ જે માત્ર આરોપીના અપરાધ તરફ નિર્દેશ કરે.

૧૩. શરદ બર્ડીચંદ શારદા વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય[1] ના કેસમાં આ અદાલતે ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કર્યો છે:–

> *"સંજોગોના પુરાવા પર આધારિત કેસમાં સામાન્ય સિદ્ધાંત એ છે કે જે સંજોગોમાંથી અપરાધનો નિષ્કર્ષ કાઢવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તે સચોટ અને નિશ્ચિતપણે સ્થાપિત થવો જોઈએ; કે તે સંજોગો આરોપીના અપરાધ તરફ નિશ્ચિતપણે નિર્દેશ કરતા ચોક્કસ વલણના હોવા જોઈએ; સંજોગો કે જે સંચિત રીતે લેવામાં આવે છે તેણે એટલી સંપૂર્ણ સાંકળ બનાવવી જોઈએ કે આ નિષ્કર્ષમાંથી કોઈ છટકી ન શકે કે તમામ માનવીય સંભાવનાઓમાં ગુનો આરોપી દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો અને તેઓ આરોપીના અપરાધ સિવાય અન્ય કોઈ પૂર્વધારણા પર સમજૂતી આપવામાં અસમર્થ હોવા જોઈએ અને તેની નિર્દોષતા સાથે અસંગત હોવા જોઈએ".*

1[(૧૯૮૪) ૪ એસ.સી.સી.]

૧૪. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત કેસમાં ધ્યાનમાં લેવાતું બીજું મહત્વનું પાસું એ છે કે જ્યારે આરોપી અને મૃતક એક સાથે જોવા મળ્યા હતા અને જ્યારે મૃતક મૃત હાલતમાં મળી આવ્યો હતો તે પોઇન્ટ વચ્ચેનો સમય વીતી ગયો હતો. તે એટલું ન્યૂનતમ હોવું જોઈએ કે જેથી કોઈ અન્ય વ્યક્તિના હાથે મૃત્યુ સાથે સંકળાયેલી કોઈપણ મધ્યવર્તી ઘટનાની શક્યતાને બાકાત રાખી શકાય. બોધ રાજ ઉર્ફે બોધા વિરુદ્ધ જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય[2], રામવૃક્ષ વિરુદ્ધ છત્તીસગઢ રાજ્ય[3] , અંજન કુમાર શર્મા વિરુદ્ધ આસામ રાજ્ય[4] ના કેસમાં કાયદાના સિદ્ધાંતને અનુસરીને આ સંબંધમાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છેઃ– "લાસ્ટ સીન થિયરી" ત્યાં અમલમાં આવે છે જ્યાં આરોપી અને મૃતકને છેલ્લા જીવતા જોવામાં આવ્યા હતા અને જ્યારે મૃતક મૃત હાલતમાં મળી આવે છે તે સમય વચ્ચેનું અંતર એટલું નાનું હોય છે કે આરોપી સિવાય અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિએ ગુનો કર્યો હોવાની શક્યતા અશક્ય બની જાય છે. કેટલાક કિસ્સાઓમાં હકારાત્મક રીતે સ્થાપિત કરવું મુશ્કેલ હશે કે મૃતકને છેલ્લે આરોપી સાથે જોવામાં આવ્યો હતો જ્યારે ત્યાં લાંબુ અંતર હોય અને અન્ય વ્યક્તિઓ વચ્ચે આવવાની સંભાવના હોય. આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે એક સાથે જોવામાં આવ્યા હતા તે તારણ કાઢવા માટે અન્ય કોઈ સકારાત્મક પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, તે કિસ્સાઓમાં અપરાધના નિષ્કર્ષ પર આવવું જોખમી રહેશે.

2[(૨૦૦૨) ૮ એસ.સી.સી. ૪૫]

3[(૨૦૧૬) ૧૨ એસ.સી.સી ૨૫૧]

4[(૨૦૧૭) (૬) એસ.સી.એ.એલ.ઈ ૫૫૬]

૧૫. આ કેસમાં, પીડબ્લ્યુ–૨૮ અને પીડબ્લ્યુ–૨૯ ના પુરાવા, જે તે મૃતકને સ્થાપિત કરવા માટે કાર્યવાહીના કેસમાં નિર્ણાયક હતા, છેલ્લે અપીલકર્તા આરોપી નં.૧ સાથે જોવામાં આવ્યો હતો, તે સમજાવી ન શકાય તેવા વિરોધાભાસથી ભરેલા છે અને ટ્રાયલ કોર્ટ આમ ઉચ્ચ અદાલતે ઉપરોક્ત બે સાક્ષીઓના પુરાવા પર આધાર રાખવામાં કાયદાની ભૂલ કરી હતી. જ્યારે આરોપી અપીલકર્તા નં.૧ અને મૃતક એક સાથે જોવા મળ્યા હતા અને મૃત્યુ ક્યારે થયું હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો તે પોઈન્ટ વચ્ચેના સમય અંતરને ધ્યાનમાં લેવામાં પણ ઉચ્ચ અદાલત નિષ્ફળ રહી હતી. ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા અનુસાર ૦૪.૦૨.૨૦૦૧ ના રોજ સવારે લગભગ ૧૦:૩૦ વાગ્યે બંને એક સાથે જોવા મળ્યા હતા. મૃતદેહ ૧૩.૦૨.૨૦૦૧ ના રોજ મળી આવ્યો હતો. તા.૧૪.૦૨.૨૦૦૧ ના રોજ પોસ્ટમોર્ટમ કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે પોસ્ટમોર્ટમ અહેવાલમાં મૃત્યુનો સંભવિત સમય દર્શાવવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ પોસ્ટમોર્ટમ કરનાર ડૉક્ટરે નિવેદનમાં અભિપ્રાય આપ્યો છે કે મૃત્યુનો સમય પોસ્ટમોર્ટમના ૩૬ થી ૪૮ કલાક પહેલા હોવાનો અંદાજ લગાવી શકાય છે. આ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે એક સાથે જોવામાં આવ્યા અને મૃત્યુ થયું તે બન્ને ના સમય વચ્ચે ઘણું અંતર હતું. આ નિર્ણાયક હકીકત પર હાઈકોર્ટ દ્વારા યોગ્ય ધ્યાન આપવામાં આવ્યું નથી. અપીલકર્તા આરોપી નં –૧ દ્વારા ન્યાયેતર કબૂલાત સિવાય કથિત ગુનામાં આરોપીની સંડોવણી સ્થાપિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા કોઈ સીધો પુરાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો ન હતો. ફરિયાદી

પક્ષનો આખો કેસ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા અને છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવેલા સિદ્ધાંત પર આધારિત હતો. ફરિયાદી અને અન્ય સંબંધીઓ સમક્ષ અપીલકર્તાની ન્યાયેતર કબૂલાત અને મૃતદેહની પ્રાપ્તિને ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા સાંકળ બનાવવા માટે એકસાથે જોડવામાં આવી હતી.

૧૬. અત્યાર સુધીમાં તે સારી રીતે નક્કી થઈ ગયું છે કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા પર આધારિત કેસમાં અદાલતોએ પ્રમાણિક અભિગમ અપનાવવો જોઈએ અને દોષિત ઠેરવવાની વાત માત્ર ત્યારે જ નોંધવી જોઈએ જ્યારે સાંકળની તમામ કડીઓ આરોપીના અપરાધ તરફ સંપૂર્ણ રીતે નિર્દેશ કરતી હોય. દરેક કડી જ્યાં સુધી સાંકળ બનાવવા માટે એક સાથે જોડાયેલી ન હોય ત્યાં સુધી શંકા સૂચવી શકે છે પરંતુ તે પોતે જ સાબિતીનું સ્થાન લઈ શકતી નથી અને આરોપીઓને દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતી હશે.

૧૭. રેકોર્ડ પરની સામગ્રીને જોયા પછી અમારો વિચાર છે કે અપીલકર્તાઓ સામે રજૂ કરાયેલા પુરાવા તેમને ગુના સાથે જોડતી સંપૂર્ણ સાંકળ બનાવતા નથી અને ફરિયાદી પક્ષ શંકાથી પર અપરાધ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે.

૧૮. છેવટે, ન્યાયેતર કબૂલાત શંકાસ્પદ છે. પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–1) દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદમાં તેમણે આરોપ લગાવ્યો હતો કે અપીલકર્તાઓએ રામકેવલના કહેવા પર કાર્ય કર્યું હતું, પરંતુ અપીલકર્તા નંબર ૧

દ્વારા અર્જુનનું અપહરણ કરવા અને તેને અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ ને સોંપવા અંગે કરવામાં આવેલી કબૂલાતનો તેની ઉલટતપાસમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આ પ્રકારની કબૂલાત કથિત રીતે પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧), સાધુશરણ (પીડબ્લ્યુ–૯) અને હીરાલાલ યાદવ (પીડબ્લ્યુ–૨૨) ની તપાસ દરમિયાન બહાર આવી હતી. અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, સાધુશરણ (પીડબ્લ્યુ–૯) ફરિયાદી પરમહંસ (પીડબ્લ્યુ–૧) અને હીરાલાલ (પીડબ્લ્યુ–૨૨) પાડોશીના સાળા હોવા છતાં, જે સંજોગોમાં કબૂલાત કરવામાં આવી હતી તેના વિશે નોંધપાત્ર વિરોધાભાસ છે.દા.ત. જેની હાજરીમાં તે કરવામાં આવ્યું હતું તે લોકોની સંખ્યા, કથિત કબૂલાતને ઉજાગર કરતી બળજબરી/ભય/ધાકધમકીની માત્રા, અન્ય લોકો વચ્ચે.

૧૯. સહદેવન વિ. સ્ટેટ ઓફ ટી. એન.[5] માં, ન્યાયેતર કબૂલાતના પુરાવા મૂલ્યના પાસાનો ઉલ્લેખ કરતા, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે:

> *"૧૪. તે ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો સ્થાયી સિદ્ધાંત છે કે ન્યાયેતર કબૂલાત એ પુરાવાનો નબળો ભાગ છે. જ્યાં પણ અદાલત, સમગ્ર ફરિયાદી પુરાવાની યોગ્ય પ્રશંસા કર્યા પછી, ન્યાયેતર કબૂલાત પર દોષિત ઠેરવવાનો ઇરાદો ધરાવે છે, તે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તે વિશ્વાસને પ્રેરિત કરે છે અને અન્ય ફરિયાદી પુરાવા દ્વારા સમર્થન આપે છે. જો, તેમ છતાં ન્યાયેતર કબૂલાત ભૌતિક વિસંગતતાઓ અથવા*

5[(૨૦૧૨) ૬ એસ.સી.સી ૪૦૩]

અંતર્ગત અસંભવિતતાથી પીડાય છે અને ફરિયાદી પક્ષના મત મુજબ નક્કર લાગતું નથી, તો અદાલત માટે આવા કબૂલાત પર દોષિત ઠેરવવાનું મુશ્કેલ બની શકે છે. આવા સંજોગોમાં, અદાલત આવા પુરાવાને વિચારણા બહારનો ચુકાદો આપવા માટે સંપૂર્ણપણે ન્યાયી ગણાશે."

ન્યાયેતર કબૂલાતના સંદર્ભમાં વિકસિત થયેલા ન્યાયશાસ્ત્ર પર વિસ્તૃત રીતે જણાવતા, સહદેવન (સુપરા) કેસમાં આ અદાલતે પુરાવા તરીકે ન્યાયેતર કબૂલાત પર આધાર રાખતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા હતા. જગરૂપ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય[6] માં આ સિદ્ધાંતોનો સંક્ષિપ્તમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છેઃ

"૩૦. તાજેતરમાં, સહદેવન વિ. સ્ટેટ ઓફ ટી. એન. માં, એસ. કે.યુસુફ વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ. બી. અને પંચો વિ. હરિયાણા રાજ્ય ના ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ઠેરવ્યું છે કે ન્યાયેતર કબૂલાત પોતે જ એક નબળો પુરાવો છે અને તે હરિયાણા રાજ્ય હોવું જોઈએ. બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ઠેરવ્યું છે કે ન્યાયેતર કબૂલાત પોતે જ એક નબળો પુરાવો છે અને તેની અદાલત દ્વારા વધુ કાળજી અને સાવધાની સાથે તપાસ થવી જોઈએ; કે તે સ્વેચ્છાએ થવી જોઈએ અને સત્યવાદી હોવી જોઈએ; કે તે વિશ્વાસને

6[(૨૦૧૨) ૧૧ એસ.સી.સી ૭૬૮]

પ્રેરિત કરવો જોઈએ; કે તે ન્યાયેતર કબૂલાત વધુ વિશ્વસનીયતા અને સ્પષ્ટ મૂલ્ય પ્રાપ્ત કરે છે જો તે નક્કર સંજોગોની સાંકળ દ્વારા સમર્થિત હોય અને અન્ય ફરિયાદી પુરાવા દ્વારા વધુ સમર્થન આપવામાં આવે; કે ન્યાયેતર કબૂલાતને દોષિત ઠેરવવાનો આધાર બનવા માટે, તેને કોઈ પણ દોષિત ઠરાવવામાં ન આવે.

૨૦. વર્તમાન કેસમાં, એ હકીકતની પુષ્ટિ કરવા અને સમર્થન આપવા માટે કોઈ સાક્ષી નથી કે અપીલકર્તા નંબર ૧, કથિત રીતે કબૂલાત મુજબ, અર્જુનને સાયકલ પર લઈ ગયો હતો અને બાળકને અપીલકર્તા નંબર ૨ અને ૩ ને સોંપ્યો હતો.વધુમાં, તબીબી પુરાવાઓ અને કેસની હકીકતો, ખાસ કરીને શરીરની પ્રાપતિ સંબંધિત, વિરોધાભાસી છેલ્લું જોવાયેલો પાયાવિહોણો સિદ્ધાંત, કથિત ન્યાયેતર કબૂલાતની ભૌતિક વિગતોને નકારી કાઢે છે.તેથી, બંનેની કોઈપણ વિશ્વસનીય સમર્થનની ગેરહાજરીમાં આવી કબૂલાતની વાસ્તવિક ઘટના અને કબૂલાતમાં જાહેર કરવામાં આવેલી કથિત ગુનાહિત હકીકતો, આ અદાલત સ્વીકારી શકતી નથી કે અપીલકર્તાઓની દોષિતતાને આવી કબૂલાતના આધારે ટકાવી શકાય છે.

૨૧. અમારા મતે ટ્રાયલ કોર્ટે નક્કર કારણો અને સારા આધારો નોંધ્યા પછી તમામ આરોપીઓને યોગ્ય રીતે નિર્દોષ જાહેર કર્યા હતા.આરોપી નંબર ૫ રામકેવલ મુતુર યાદવને અપીલ અદાલતે દોષિત ઠેરવ્યો ન હતો. અપીલ કોર્ટ

દ્વારા દોષિત ઠેરવવામાં આવેલા અપીલકર્તા નંબર ૪ અજય @પ્રદીપ હીરાલાલ ગુપ્તાને સમગ્ર ઘટનામાં કોઈ ભૂમિકા આપવામાં આવી નથી .કહેવાની જરૂર નથી કે, ઉચ્ચ અદાલતે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવેલા નિર્ણયમાં દખલ કરવી જોઈતી ન હતી, સિવાય કે નિર્દોષ જાહેર કરવાનો નિર્ણય ગેરકાયદેસરતા દ્વારા દૂષિત કરવામાં આવ્યા હોય અથવા "વાજબી અને ન્યાયી રીતે કામ કરતી કોઈપણ અદાલત દ્વારા આવા નિષ્કર્ષ પર સંભવતઃ પહોંચી શકાયું ન હોત અને તેથી, તે વિકૃત તરીકે વર્ણવવા માટે જવાબદાર છે"[7] . આ અદાલતે વારંવાર એવું ઠેરવ્યું છે કે જ્યાં અપીલ અદાલત ટ્રાયલ કોર્ટના નિર્દોષ જાહેર કરવાના આદેશને ઉલટાવી રહી હોય, ત્યાં તેણે આરોપીની તરફેણમાં નિર્દોષતાની ધારણાને યોગ્ય મહત્વ આપવું જોઈએ અને તે સિદ્ધાંત પર વિચારણા કરવી જોઈએ કે આવી ધારણા "ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા "પુનઃસ્થાપિત અને મજબૂત છે."[8] વર્તમાન કેસમાં પુરાવામાં અંતર્ગત વિસંગતતાઓ અને અસંગતતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલકર્તાઓની કથિત કૃત્ય વાજબી શંકાથી પર સાબિત થયા નથી.

૨૨. ઉપરોક્ત ચર્ચાના સંદર્ભમાં, અમે અપીલને મંજૂરી આપીએ છીએ અને એફ.આઇ.આર નંબર ૫૫/૨૦૦૧ માંથી ઉદ્ભવતા આરોપપત્રમાં અપીલકર્તાઓની સજાને રદ કરીએ છીએ. અપીલકર્તાઓને તે મુજબ

7**[તોતા સીંઘ વિ. પંજાબ રાજય (૧૯૮૭) ૨ એસ.સી.સી. ૫૨૯]**

8**[ચંદ્રપ્પા વિ. કર્ણાટક રાજય (૨૦૦૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૧૫]**

કસ્ટડીમાંથી મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, સિવાય કે તેમને કાયદા અનુસાર અન્ય કોઈ કેસમાં અટકાયતમાં લેવાની જરૂર હોય.

.....ન્યાયમૂર્તિ
(એન. વી. રમના)

.....ન્યાયમૂર્તિ
(સંજીવ ખન્ના)

.....ન્યાયમૂર્તિ
(કૃષ્ણા મુરારી)

નવી દિલ્હી;

૧૩ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૯.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS .

DISCLAIMER : The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his / her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes , the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation